

**TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E
MODERNLEŞME SÜRECİNDE
EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ
1839 - 1924**

EDUCATION STATISTICS
IN MODERNIZATION
FROM THE TANZİMAT TO THE REPUBLIC

Tarihi İstatistikler Dizisi Cilt 6
Historical Statistics Series Volume 6

Hazırlayan Prepared by **Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ö. ALKAN**

2.11.2000
12.400
2000

Bu yayının 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre her hakkı Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'na aittir. Gerçek veya tüzel kişiler tarafından izinsiz çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

State Institute of Statistics, Prime Ministry reserves all the rights of this publication. Unauthorised duplication or distribution of this publication is prohibited under Law No: 5846.

ISBN 975 - 19 - 2533 - 9

Yayın Numarası
Publication Number 2394

İLGİLİ ŞUBELER - RELATED DIVISIONS

Yayın istekleri için(*)
For publication order

Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü
Revolving Fund Administration

+ (312) 425 34 23
+ (312) 417 64 40 / 319 - 323

+ (312) 417 58 86

İstatistiki veri ve bilgi istekleri için
For requests of statistical data and information

Yayın, Haberleşme ve Halkla İlişkiler
Şubesi Müdürlüğü
Publications, Communications and
Public Relations Division

+ (312) 418 50 27
+ (312) 417 64 40 / 213 - 244

+ (312) 417 04 32
+ (312) 425 68 41

(*) Genel Bütçeli Kamu Kurumları, Ulusal İstatistik Enstitüleri ve Uluslararası Organizasyonlar, yayın isteklerini ücretsiz olarak karşılaması için Yayın, Haberleşme ve Halkla İlişkiler Şubesi Müdürlüğü'ne resmi yazı ile başvurabilir.

Domestic General Budgeted State Institutions, National Statistical Institutions and International Organizations should apply officially to Publications, Communications and Public Relations Division to obtain publications without paying dissemination and/or production costs.

T.C. Başbakanlık
Devlet İstatistik Enstitüsü
Necatibey Cad. No: 114
06100 ANKARA / TÜRKİYE

E-posta - E-mail : yayin@die.gov.tr
İnternet - Internet : <http://www.die.gov.tr>

Kapak tasarımı: Sadık KARAMUSTAFA

Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası - Ankara, Kasım 2000 - State Institute of Statistics, Printing Division, November 2000

Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü - Revolving Fund Administration

MTB: 2000 - 1029 - 80 Adet - Copies

ÖNSÖZ

Tarih, insan topluluklarına millet niteliği kazandıran unsurlardan biridir. Devamlılık ve dayanışma bilinci için tarih yaşananların deneyimi ile geçmişin dökümünü yaparak bugüne, yarına ışık tutabilme işlevini yerine getirir.

Yeni binyılın başlangıcında gelecek, bugünün ve geçmişin bilgi ve deneyimlerinin birleştirilmesi ile şekillenecektir.

Geleceğe yönelik planlamalara ışık tutmayı amaçlayan istatistik çalışmalarının geçmişi değerlendirirken de kaynak olarak kullanılabilceği, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanmakta olan bu tarih dizisi ile bir kez daha vurgulanmaktadır. Geçmişten geleceğe uzanan bir perspektif içerisinde, geçirilen tüm aşamalar bu sayede yayımlanabilmekte, görünüşte sayılardan ibaret olan bu çalışma, dikkatli ve profesyonel bir göz için çok değerli bilgiler barındırmaktadır.

Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde veri toplama ve analiz yöntemlerinde ve bilgi sistemi oluşturmaya yönelik çok önemli aşamalar kaydedilmiştir. Geçmişe yönelik verilerin günümüze taşınmasında ciddi zorluklar söz konusudur. Bilim adamlarımız bu noktada özverili çalışmaları ile bu zorluğu gidermede önemli atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Enstitünün kararı ile bilim adamlarımız tarafından TARİHİ İSTATİSTİKLER DİZİSİ olarak ele alınan tarihi istatistiklerin sistematik biçimde yayımlanması toplumumuzun temel yapısını, birikimini ve geleceğe yönelik potansiyelini oluşturma anlamında önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile Tanzimat'la başlayan modernleşmenin eğitim açısından muhasebesini değerlendirmek için gerekli veriler sunulmaktadır. Modernleşme süresince Tanzimat Dönemi, II. Abdülhamit Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait bu veriler ışığında, karşılaştırılabilir ve yorumlanabilir bilgiler elde edilmektedir.

Tarihi İstatistikler Dizisi çalışmalarının başlatılmasına katkılarından dolayı Enstitümüz eski başkanı Sayın Prof. Dr. Orhan GÜVENEN, bu çalışmaların devamında değerli desteklerini esirgemeyen Enstitümüz eski başkanları Sayın Prof. Dr. Mehmet KAYTAZ, Sayın M. Sıddık ENSARİ, Sayın Prof. Dr. Ömer L. GEBİZLİOĞLU'na, Proje Yönetmeni Sayın Prof. Dr. Şevket PAMUK'a, dizinin bu yayını hazırlayan Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ö. ALKAN'a, projeye desteklerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Halil İNALCIK'a , projeye katkıda bulunan ve yayının hazırlanmasında emeği geçen Devlet İstatistik Enstitüsü'nün değerli mensuplarına teşekkürlerimi iletmek isterim.

Şefik YILDIZELİ

Başkan

Devlet İstatistik Enstitüsü

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

	<u>Sayfa</u>		<u>Page</u>
Önsöz	III	Preface	III
Sunuş		Introduction	
(Prof. Dr. Orhan Güvenen).....	IX	(Professor Orhan Güvenen)	IX
Tarihi İstatistikler Dizisi Başlarken		As The Historical Statistics Series	
(Prof. Dr. Halil İnalçık)	XI	Begins (Professor Halil İnalçık).....	XI
Tarihi İstatistikler Dizisi İçin Sunuş		Introduction to the Historical	
(Prof. Dr. Şevket Pamuk)	XIII	Statistics Series (Professor Şevket	
		Pamuk).....	XIII
Önsöz	XVII	Preface	XVII
İngilizce Özet	XXI	Summary in English	
		Education Statistics in Modernization	
		from the Tanzimat to the Republic,	
		1839-1924	XXI
Tablo Listesi	XXV	List of Tables	XXV
Harita		Map	
Osmanlı Vilayetleri.....	XXXXI	Ottoman Vilayets.....	XXXXI
Giriş	1	Introduction.....	1
Açıklama	13	Explanation	13
Bölüm I		Part I	
1854(1270), 1863(1279), 1873(1289),		Education Statistics for the Years	
1883(1299) Yılları Eğitim İstatistikleri		1854(1270), 1863(1279), 1873(1289),	
		1883(1299)	
1854 Devlet Sâlnâmesi	17	1854 State Yearbook	17
1863 Devlet Sâlnâmesi.....	18	1863 State Yearbook.....	18
1873 Devlet Sâlnâmesi.....	21	1873 State Yearbook	21
1883 Devlet Sâlnâmesi.....	34	1883 State Yearbook	34
Bölüm II		Part II	
1894-1895 (1310-1311) Eğitim Yılı		Education Statistics for the Year	
İstatistikleri		1894- 1895 (1310-1311)	
II.Abdülhamit Öncesi ve Sonrası: Bir		After and before Abdülhamit II: An	
“İdeolojik” Karşılaştırma.....	49	ideological comparison	49
İstanbul’da Eğitim	50	Education in Istanbul	50
Vilayet ve Livalarda (Bağımsız sancak-		Education in provinces	66
larda) Eğitim	66		

	<u>Sayfa</u>		<u>Page</u>
Bölüm III		Part III	
1901(1317) ve 1903(1319) Maarif Sâlnâmelerinde Eğitim İstatistikleri		Education Statistics in the Yearbooks of Education for 1901 (1317) and 1903 (1319)	
1901(1317) Maarif-I Umumiye Sâlnâmesi.....	115	General Yearbook of Education 1901 (1317).....	115
1903 (1319) Maarif-i Umumiye Sâlnâmesi.....	117	General Yearbook of Education 1903 (1319).....	117
Bölüm IV		Part IV	
1905-1908 (1321-1324) Eğitim Yılı İstatistikleri		Statistics of Education for the Schools Years 1905-1908 (1321-1324)	
Vilayetlerdeki Resmi ve Özel Okullar ..	121	Numbers of official and private schools in provinces	121
Livalardaki (Bağımsız sancaklarda) Resmi ve Özel Okullar	158	Numbers of official and private schools in independent livas	158
Mutasarrıflıklardaki Resmi ve Özel Okullar	160	Numbers of official and private schools in mutasarrıflıks	160
Bölüm V		Part V	
1913-1914 (1329-1330) Eğitim Yılı İstatistikleri		Statistics of Education for the Years 1913-1914 (1329-1330)	
İptidailer.....	163	Iptidai schools	163
Erkek Öğretmen Okulları (Darülmuaalliminler).....	217	Teacher training schools for boys (Darülmuaalliminler).....	217
Sultaniler.....	223	Sultani Schools	223
İdadiler.....	233	İdadi Schools	233
Özel Tali Okullar.....	246	Private Secondary Schools	246
Yüksek Okullar	269	Higher Schools	269
Özel Yüksek Okullar.....	271	Private Higher Schools	271
Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullar		Schools connected to other ministries	
Harbiye Nezareti.....	273	Ministry of War	273
Bahriye Nezareti	273	Naval Ministry	273
Evkaf-ı Hümayun Nezareti	274	Ministry of Imperial Foundations	274
Ticaret ve Ziraat Nezareti	275	Ministry of Trade and Agriculture	275
Nafia Nezareti.....	278	Ministry of Public Works	278
	<u>Sayfa</u>		<u>Page</u>

Bölüm VI		Part VI	
1923-1924(1339-1340) Eğitim Yılı İstatistikleri		Statistics of Education for the Years 1923-1924 (1339-1340)	
Maarif Vekaletine Bağlı Okullar.....	283	Schools connected to the Ministry of Education.....	283
Diğer Vekaletlerle Duyun-u Umumiye'nin İdaresindeki Okullar ...	310	Schools connected to other ministries and Administration of Ottoman Public Debt	310
Özel Okullar ve Vilayetlerin İdare Ettiği	315	Private Schools and schools administrated by provinces.....	315
Kaynakça.....	321	Bibliography.....	321

SUNUŞ

“ Sorsan günlere adımın
Ne olduğunu bilmezler,
Ve bilmezler yerim yurdum neresi? ”

Anadolu Selçukluları

XII. YY.

- Anonim -

Sözlerin dünyası insanlara binlerce yıl bilgi ve duygu taşıdı. Sayıların dünyasını algılamakta zorlanıyoruz. Sayılar, matematik anlamda kaotik, karmaşık ve belirsizliğin yüksek olduğu yapılarda sözlerin tamamlayıcısı oldu hep. Sözlerin dünyasını sayıların dünyası ile tamamladığımızda bilim de, evren de, insanın öyküsü de kendi görecektekinde daha tutarlı bir algılamayı ve anlatımı getirirler.

İstatistik, uygulaması bilgi mühendisliği olan bir temel bilimdir ve istatistik üretmek karanlığa ışık götürmek kadar onurlu bir görevdir. Zaman ve mekan dinamiğinde tarihler, büyük olasılıkla, yeniden yazılacak ve çok farklı boyutlar, değerlendirmeler olacaktır. Olayların tarihinde zihniyetlerin tarihine ve çoğulcu bir zaman, mekan, insan dinamiği, yorumlamasına yönelmek, kültür ve uygarlıkların değerlendirilmesinde farklı boyutlar getirecektir. Tarihi istatistiklerin en büyük katkısı, geçmişi daha iyi anlamaya çalışırken, bugünü daha sağlıklı yorumlamak, geleceği daha az hatalı düşünmek ve bilinç uygarlığına getireceği katma değer olacaktır.

Bu düşünce ve hasretle, Devlet İstatistik Enstitüsü çalışmalarının 1988 yılında, öncelik taşıyan üç projesi: üç aylık milli gelir hesapları, çevre istatistikleri, uzun zaman serileri ve tarihi istatistikler olmuştur. Uzun zaman serileri ve tarihi istatistikler projesinin ilk ürünü Cumhuriyet dönemini kapsayan ve 400 sayfayı aşan “İstatistik Göstergeler: 1923-1990 “ yayınının matbu ve elektronik ortamda kullanıma sunulmasıyla gerçekleşti. Bu çalışma, her yıl güncelleştirilerek ve yeni seriler eklenerek matbu ve elektronik ortamda yayınlanmaktadır. 20. yüzyıl Türkiye İstatistikleri ile başlayan bu çalışmaların devamı 19. yüzyıl ve diğer yüzyılları kapsayan istatistik ve nicel bilgi teşkil eden araştırmaların yayınlanması şeklinde tasarlanmıştır.

Türkiye’de kayıt sistemleri ve istatistik önemli bir yer tutar; Kuzey Hindistan’da, İran’da Selçuk döneminde, Osmanlı imparatorluğunda kayıt sistemlerinin, özellikle nüfus ve ziraatta oluşturulduğunu ve büyük önem taşıdığını biliyoruz. Osmanlı “Nüfus ve Arazi Tahrir Defterleri” çok değerli kayıt ve bilgiler vermektedir. Macaristan’ın yada Musul’un küçük bir köyünde kaç hane olduğu, ne kadar toprakta ne ekildiği, gelirin ve ülkemiz arşivlerinde mevcut bu defterlerden öğreniyoruz. DİE’nin bu kapsamda da yapılacak araştırmalara ve yayınlanmalarına göstereceği katkı büyük bir hizmet olacaktır.

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün zaman dinamiğinde atası olan “Defterhane” 1389’da kurulmuştur. Bu nedenle Enstitü girişinde, “Devlet İstatistik Enstitüsü Kuruluş Tarihi 1926”, Defterhane Kuruluş Tarihi: 1389” yazılıdır. Mustafa Kemal’in armağanı ve emaneti olan Devlet

İstatistik Enstitüsü mensubu olmaktan ve onun zaman içinde kaynağı olan Defterhane'nin mensubu olmaktan onur duyduk hep. DİE "Harzemli Bilgisayar Merkezi", "Piri Reis Coğrafi Bilgi Sistemi Merkezi", "Uluğ Bey Bilgi Sistemleri Merkezi" adlarının kaynağı bu düşünce, bilgi ve tarih bilinci hasretidir.

Çok değerli tavsiyeleriyle çalışmalarımıza güç veren, hocamız Sayın Prof. Dr. Halil İNALCIK'a, lütfedip Tarihi İstatistikler Dizisi Yöneticiliğini kabul eden ve tüm çalışmada büyük emeği geçen Sayın Prof. Dr. Şevket PAMUK'a, araştırmalarıyla projeye katılan Sayın Prof. Dr. Cem BEHAR, Sayın Prof. Dr. Tefik GÜRAN'a, bu araştırmaların devamında kurumsal desteğini esirgemeyen Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı Sayın Şefik YILDIZELİ'ne ayrıca Araştırma, Tetkik ve İstatistik Teknikler Dairesi Başkanı, Etüt ve Analiz Şubesi Müdürü ve şube elemanları ile emeği geçen tüm Enstitü mensuplarına saygıyla minnet duygularımı iletmek isterim.

Prof. Dr. Orhan GÜVENEN

TARİHİ İSTATİSTİKLER DİZİSİ BAŞLARKEN

İnsan hayatı gibi milletlerin hayatı da bir deneyimler birikimidir. Bir toplumun temel yapısını ve gelişme potansiyelini bu birikim belirler. Bir milletin nesnel varlığı, yani üzerinde yaşadığı belli toprak parçası, nüfusu ve etnik yapısı, belli bir tarih süreci içinde meydana gelmiştir. Çevrenin toplum üzerinde ve toplumun çevre üzerinde etkileri bakımından her toplum belli bir yapı ve belli gelişme eğilimleri kazanır. Bu tarihi maddi koşullarla birlikte bir milletin kültür yapısı da bir tarihi sürecin ürünüdür. Yani bir milletin paylaştığı inanç sistemi, ortak davranış biçimleri onun nereye yöneleceğini belirler. Keza her toplum, sürekli değişim içindedir, fakat genel değişim içinde değişmeyen, direnç gösteren, yavaş değişen belli biçimde yapılar ve kalıplar vardır. Değişimi bilinçle yönlendirmek isteyen dinamik toplumlarda geçmişteki bütün bu faktörleri, kalıp ve yapıları, rakama dönüştürülen objektif ölçülerle saptamak hayati önem taşır.

Meselâ Anadolu'daki patriyarkal-patrilinial (ataerkil), toplum yapısı Osmanlı İmparatorluğu'nun dikkatle izlediği aile tarımına dayanan **çift hane** sistemi dediğimiz belli bir tarım sisteminin sonucudur. Bugün Türkiye'de insan ve toprak ilişkilerindeki yönlendirme politikalarında, bu sistemin özellikleri hakkında bilindiği zaman isabetli kararlar alınabilir. Kısaca söylemek gerekirse, bugün tarih ilmi, toplum hayatını bir bütün olarak ele almakta ve toplum hayatıyla ilgili incelemeler üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bugünü anlamak, tarihi süreci anlamakla mümkündür. Bu sadece ilmi merak konusu olarak anlaşılmalıdır. Toplumumuzun ilerleme politikalarında bu bilginin pragmatik bakımdan önemi açıktır. Bilinmeyene erişebilmenin en emin yolu bilinenden hareket etmektir, bu da tarihin ve istatistik ilminin birlikte incelenmesiyle mümkündür. Doğal olarak sorun, Türk toplumunun geçmişi üzerinde rakamlara dayanan açık ve objektif bir bilgiye varmanın olasılık derecesidir.

Gerçekte, Osmanlılar geniş bölgelere yayılmış imparatorluklarını sıkı bir merkezi idare ve kontrol altında tutabilmek için oldukça karmaşık sayım usulleri geliştirmişlerdir. Her görevlinin görev yaptığı yeri, maaşını ve görevini saptamak ve değişiklikleri izlemek için merkez arşivlerinde saklanan ayrıntılı listeler ve defterler düzenlemişlerdir. Binlerce tımarlının durumunu saptayan **Mücmel Defter-i Hakani** denilen defterler bu sistemin en belirgin bir örneğidir. Öbür yandan kırsal bölümde, vergi yükümlülükleri için de **Mufassal Defter-i Hakani**'ler meydana getirilmiştir. Bu defterlerde her vergi yükümlüsünün tasarrufu altındaki toprak miktarını saptayan ve çeşitli vergi oranlarını belirleyen bilgiler sistematik bir biçimde verilmiştir. Mufassal defterler aynı dönemde Avrupa'da ve Çin'de vergi ve askerlik için düzenlenen istatistik listelerinden bazı bakımlardan daha ileri ve ayrıntılıdır. Bugün arşivlerimizde sayısı üçbine yaklaşan **sancak mufassal defterleri** nüfus ve ekonomi bakımından en ayrıntılı, güvenilir kaynaklarımızdır. Bize kadar erişebilen en eski örnekleri 15. yüzyıl ortalarına kadar inmektedir. Bununla birlikte, bu çeşit defterlerin 14. yüzyıl sonlarında Yıldırım Beyazid (1389-1402) döneminde düzenlendiğine dair belgesel kanıtlar vardır. Bu defterleri meydana getirmek için her sancakta yerinde sayımlar yapılmakta idi. Her sancak için atanan bir **yazıcı** veya **emin**, yerinde doğrudan doğruya vergi yükümlülerini ve görevlileri, eski defterler ve yerel belgelere göre teker teker denetler, sonra bu verileri yanındaki katip belli bir sistem içinde defter haline getirirdi. Sayımdan kaçmaları önlemek, vergi miktarını en sağlıklı biçimde saptamak için belli yöntemler izlenmekteydi; örneğin, bir ürünün yıllık miktarını belirlemek için üç yılın ortalaması alınır. Köylünün sayımdan kaçmasına sebep olan sipahinin tımarı elinden alınır. Böylece en kapsamlı ve güvenilir sonuçlara

varmaya çalışılırdı ki, bu **kapsamlılık ve doğruluk** prensipleri bugün de istatistik ilminin temel prensipleridir. Ancak bu sayımları, gerçek anlamda bugünkü istatistiklerle özdeş saymak yanlıştır. Çünkü o dönemlerde, dünyanın öbür bölgelerinde olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da bu gibi sayımlar belli amaçla, özellikle vergileme amacı ile yapılırdı. Bununla beraber, bu tarihi sayımlardan bugünkü istatistik verilerine en yakın sonuçlar elde etmek için bazı yöntemleri uygulamak olasıdır.

Osmanlı sayım defterlerinde en önemli problemlerden biri şudur: Burada, genellikle, **kişi** yerine **hane**, yani geniş aile birimi esas tutulur. **Tahrir defterlerinde** vergi yükümlüsü esas olarak **hanedir**. Vergi yükümlüsü olarak evlenmemiş erkekler ve dul kadınlar da sayım içine alınır. Modern demografi biliminin metodları kullanılarak bu sayımlardan gerçek nüfusu hesaplama girişimleri yapılmıştır. Yine nüfus için **cizye defterleri** önemlidir; fakat burada da yalnız belli yaşa erişmiş erkekler listeye alınmıştır; kadınlar, çocuklar, hiç kazancı olmayan yaşlılar ve özel vergi bağışıklığı olanlar sayıma alınmamıştır. Nüfus için olduğu gibi, ekonomik veriler için de özellikle **mufassal tahrir defterleri** son derece önemli kaynaklardır.

Ticari trafik ve öteki veriler söz konusu olduğunda, özellikle **gümrük ruznamçe defterleri**, en ayrıntılı istatistik kaynaklarımız arasındadır. Bu defterlerde gümrüğe tabi eşyayı getiren gemi kaptanları, tüccarlar, getirdikleri malların menşei, miktar ve değerleri kayıtlıdır. En altta, alınan gümrük miktarı belirtilir. Kuşkusuz, kaçakçılığın geniş boyutlara eriştiği o dönemler için bu istatistik verilerinin de hayli noksan olduğu meydandadır. Dükkanlardan alınan ihtisab resmini saptamak için şehir ve kasabalarda yapılan dükkan sayımlarında ekonomi tarihi için kapsamlı ve önemli kaynaklarımız arasındadır. Böylece mesela, İstanbul ve Bağdat'ta her esnafın dükkan sayısını oldukça doğru biçimde bilmekteyiz. Osmanlı bürokrasisi zaman zaman belli bir idari ihtiyacı karşılamak için özel sayımlar da yapmıştır. Mesela, 1640 tarihinde akçadaki enflasyon ve aşırı fiyat artışları karşısında, pazardaki bütün malları kalite ve ölçüleriyle fiyatlandırılan **narh defteri** çok önemli bir ekonomik belgedir. Bu arada çok önemli başka bir dizi, **Temettüat defterleri** istatistik araştırmaları için olağanüstü bir önem taşımaktadır. Sayısı onbinleri aşan bu defterler, Tanzimat sonrası dönemde imparatorluğun büyük bir bölümünde vergi matrahı olarak köylünün elindeki bütün malların sayımını içermektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü olağanüstü bir önem taşıyan bu tarihi verilerin sistematik biçimde yayınlanmasını ele almakla, yalnız sosyo - ekonomik tarihimiz üzerinde birinci elden kaynak malzemesini ilmin hizmetine sunmakla kalmamakta, aynı zamanda bu verileri bugünkü istatistik verileri ile karşılaştırarak Türk toplumunun uzun bir süreç için gelişim çizgisini araştırma imkanını sağlamaktadır.

Enstitü eski Başkanı ve değerli bilim adamı Prof. Dr. Orhan GÜVENEN'i bu önemli etkinlik alanını açtığı için içtenlikle tebrik etmek ödevimizdir. Enstitünün şimdiki Başkanı Sayın Şefik YILDIZELİ destekleriyle çalışmaların devamını ve gelişmesini sağlamıştır. Tarihi İstatistikler Dizisi'nin yöneticiliğine değerli iktisat tarihçisi Prof. Dr. Şevket PAMUK'un seçilmiş olmasının bu etkinliğin başarıya ulaşması için bir garanti sayılması gerektiğini de özellikle belirtmek isterim.

Prof. Dr. Halil İNALCIK

TARİHİ İSTATİSTİKLER DİZİSİ İÇİN SUNUŞ

Yapısal Dönüşümler ve Tarihi İstatistikler

Türkiye içinde bulunduğumuz yüzyılda çok hızlı demografik, iktisadi ve toplumsal gelişmelere sahne olmuştur. Birkaç temel göstere ile örnekleyecek olursak, ülke nüfusu 1920'lerin ortalarında yaklaşık 13 milyondan 60 milyona ulaşmıştır. Nüfus artışları yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir iç göç ve kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Kentli nüfusun toplam içindeki payı yüzde 20'lerden yüzde 60'lara çıkmıştır. Son yıllarda nüfusun artış oranı ve özellikle doğurganlık oranında görülen düşüşler, Türkiye'nin demografik geçiş sürecini de yine hızlı biçimde yaşadığını göstermektedir.

Türkiye ekonomisi de yüzyıl boyunca kırsal alanlarda tarımın ağır bastığı yapılardan kentlerde sanayi ve hizmetlerin öne geçtiği yapılara geçişi yaşamış, tarımın ekonomi içindeki payı yüzyılın başlarında yüzde 50'lerden 1990'larda yüzde 15'e kadar gerilemiştir. 1930'ların Dünya Bunalımı koşullarında devlet desteğiyle başlayan ve 1960'larda karma ekonomi çerçevesinde yeni bir hamle yapan sanayileşme süreci, iktisadi büyümeyi hızlandırmış, ancak hızla artan kentli nüfusa yeterli istihdam olanaklarını yaratamamıştır.

Türkiye'nin dünya ekonomisi içindeki yeri de yüzyıl boyunca önemli değişiklikler göstermiştir. Yüzyılın başlarında serbest ticaret koşullarında tarımsal mallar ihraç eden ve mamul mallar ithal eden ekonomi modeli, 1930'lardan itibaren yerini iç pazara yönelik sanayileşme stratejisine terk etmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda sanayi üretimi hızla artarken, Türkiye bu üretim kapasitesini dış pazarlara yöneltmekte gecikmiştir. 1980'lerden itibaren sanayi ürünleri ihracatı ön plana çıkarken, Avrupa'dan Ortadoğu, Karadeniz Bölgesi ve Orta Asya'ya kadar bölgesel pazarlarla daha fazla bütünleşme hedeflenmektedir. Türkiye 21. Yüzyıla işte bu hızlı dönüşümlerin derin sancılılarıyla ve iktisadi, toplumsal, siyasal istikrar arayışları içinde girmektedir.

Demografik ve iktisadi dönüşümler toplumsal yapılarda da önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Yüzyılın başında nüfusun yüzde 80'inin kırlarda yaşadığı, tarım ağırlıklı bir toplumdan, bugünün farklılaşmış ve uzmanlaşmış yapılarına geçiş süreci, toplumsal ve siyasal yapılarda da önemli değişikliklere yol açmıştır. Devletin içeriğinden toplumsal yapılara, eğitimden sağlık hizmetlerine, sosyal güvenlikden kültürel etkinliklere kadar pek çok alanda hem nitel hem de nicel olarak önemli gelişmeler, çeşitlilikler ve zenginlikler görülmektedir. Bu gelişmelerin önemli bir bölümünü istatistiksel diziler aracılığıyla izlemek ve ölçmek mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1926'da kurulan Devlet İstatistik Enstitüsü, o tarihten bu yana sözünü ettiğimiz dönüşümleri daha iyi anlayabilmek amacıyla daha nitelikli ve daha geniş kapsamlı istatistiksel verilerin toplanmasına büyük önem vermiştir. Bir nesil öncesiyile karşılaştırıldığında bugün nüfus, tarım, işgücü, ekonomi gibi temel konuların yanı sıra eğitim, sağlık, kültür, çevre, adalet, sosyal güvenlik, enerji ve turizm gibi pek çok alanlarda toplanan ve yayınlanan istatistikler kapsam, çeşitlilik ve güvenilirlik bakımından önemli gelişmeler göstermiştir.

Buna karşılık, Cumhuriyetin erken dönemlerine ve özellikle de Cumhuriyet Türkiye'sinin devraldığı demografik, iktisadi ve toplumsal yapılara ilişkin bilgilerimiz ve istatistiksel veri tabanımız son derece sınırlı kalmaktadır. Bu konularda yayınlanmış verilerin de çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bugün araştırmacılar ve genel okurlar bu tarihi verileri kapsamlarını ve sınırlarını yeterince anlayamadan ve değerlendirmeden kullanmak durumundadırlar. Bu nedenle de özellikle Cumhuriyetin erken dönemlerinde ve 20. Yüzyıl öncesine ilişkin değerlendirme ve yorumlarımız eksik ve yetersiz kalmaktadır.

Oysa toplumun ve ekonominin zaman ve mekan içinde sürekliliği vardır. Çünkü yapılar bugünkülere belirlemektedir. Günümüze ışık tutabilmek, 19. Yüzyılın ve hatta daha öncesinin yapılarını daha iyi anlayabilmek ve onları daha geniş bir çerçevede tartışabilmek mümkün olacaktır. Cumhuriyet döneminin devraldığı mirası daha serinkanlı olarak değerlendirebilmek için, 19. Yüzyılda Tanzimatla başlatılan reform dalgalarının sonuçlarını ve ulaştığı noktayı, ekonomide, toplumda ve devlet yapısında ortaya çıkan gelişmeleri, nicel ve nitel olarak daha iyi ölçebilmek ve anlayabilmek gerekmektedir.

Böylece hem tarihi süreklilikler hem de kırılma ya da dönüm noktaları daha sağlıklı bir biçimde yorumlanabilecektir. Ayrıca Türkiye'nin uzun dönemli gelişme çizgisini başka ülkelerle birlikte karşılaştırmalı bir çerçevede incelemek mümkün olacaktır.

Tarihi istatistiklerin derlenerek yayınlanması ve böylece hem günümüzün dönüşümlerinin daha iyi anlaşılabilmesi hem de uluslar arası karşılaştırmalı çalışmalara zemin hazırlaması yalnızca Türkiye'ye özgü bir gereksinim değildir. Özellikle son 30 yıl içinde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'dan Latin Amerika ve Asya'ya kadar pek çok ülkede, hem resmi istatistik kurumlarının hem de özel araştırmacıların girişimleri sonucu, tarihi istatistikler derlenerek yayınlanmaya başlamıştır.

Bu yayınlar Amerika Birleşik Devletlerinde, Kanada'da, Avrupa ve Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinde resmi istatistik kurumlarının yayınladıkları çalışmalarla başlamıştır. Daha sonra, 1960'lardan itibaren, İngiliz tarihçi B. R. Mitchell'in önce İngiltere, daha sonra Avrupa ve nihayet Afrika ve Asya ülkelerinin tarihi istatistikleri üzerine yayınladığı ciltler, bilim dünyasında büyük yankılar uyandırmış ve karşılaştırmalı tarihi çalışmalar için çok önemli bir olanak yaratmıştır.

Türkiye'de de tarihi istatistiklerin derlenmesine yönelik uzun dönemli çalışmaların başlatılması, hem günümüzdeki hem de yakın geçmişteki gelişmeleri anlamaya çalışan bilimsel çabalara yeni bir soluk kazandıracaktır. Kaldı ki, 20. yüzyıl öncesinde çeşitli konularda veri dizilerinin oluşturulması ve saklanması sürecinde Osmanlı Devletinin çok istisnai bir yeri vardır. Yüzyıllar boyu geniş bir coğrafyayı yöneten merkezîyetçi Osmanlı bürokrasisinin, 16. yüzyıldan ve hatta daha öncesinden başlayarak kayıt tutmaya ve saymaya büyük önem verdiği bilinmektedir. Toplanan verilerin bir bölümünü bugün Osmanlı arşivlerinden sağlamak mümkündür. Ayrıca, 19. yüzyılda yapılan sayımların ve derlenen istatistiklerin bir bölümü de eski harflerle yayınlanmış olarak çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Bu verilerin gözden geçirildikten sonra Osmanlı uzmanları dışındaki araştırmacıların kullanımına sunulması büyük yararlar sağlayacaktır.

İşte bu nedenlerle Devlet İstatistik Enstitüsü, "Tarihi İstatistikler Dizisi" adı altında yeni bir yayın dizisi başlatarak, yakın geçmişimize ilişkin istatistiksel verileri araştırmacıların ve genel okurların kullanımına sunmaya karar vermiştir.

Dizinin ilk aşamasında Cumhuriyet Türkiye'si'nin devraldığı toplumsal ve iktisadi yapılarla ilişkin istatistiksel tablonun daha ayrıntılı ve yeterli bir biçimde ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu amaçla 19. yüzyıldaki toplumsal ve iktisadi tablonun en önemli temel taşlarını oluşturan nüfus, tarım, maliye ve dış ticaret istatistikleri, hem genel okurların hem de araştırmacıların yararlanabilecekleri biçimde derlenmektedir. Her biri kendi konusunun uzmanı bir araştırmacının yönetiminde ve disiplinler arası bir yaklaşımla yürütülmekte olan bu çalışmalar, ayrı ciltler halinde yayınlanacaktır.

Tarihi Verilerin Sorunları

Tarihi dizilerin toplanmış ve hatta resmi kurumlar tarafından yayınlanmış olması, ne yazık ki, bu verilerin kolaylıkla ve güvenle kullanılacakları anlamına gelmiyor. B. R. Mitchell'in ısrarla vurguladığı gibi, devletlerin 20. yüzyıl öncesinde topladıkları veriler çağdaş anlayış ve yöntemlerle

değil, esas olarak vergi toplama ve askere alma amaçlarıyla toplanmaktaydı. Bu dar yaklaşım, hem toplanan verilerin kapsamını hem de veri toplama tekniklerini kaçınılmaz olarak etkilemiştir.

Ayrıca, 20. yüzyıl öncesinde teknolojik ve idari etkinliğin çok sınırlı olduğunu, devletlerin veri toplama sürecinde büyük sorunlarla ve yetersizliklerle karşı karşıya kaldıklarını da hatırlamak gerekmektedir. Bunların yanı sıra, siyasal kaygılar da 20. yüzyıl öncesinde yayınlanan resmi istatistikleri etkileyebilmekte, bunların güvenilirliklerine gölge düşürebilmekteydi. Sınırlı amaçlar ve yetersiz tekniklerle toplanan bu verileri çağdaş anlamda istatistikler olarak kabul etmek mümkün değildir.

Osmanlı Devletinin topladığı ve yayınladığı istatistiksel dizilerin, bu eğilimlerin dışında kaldığını söyleyebilmek zordur. Nitekim, son yıllarda yayınlanan pek çok araştırma ve monografıta nüfus sayımlarından bütçelere, tarımsal üretim verilerinden dış ticaret ve eğitime kadar elimizdeki Osmanlı verilerinin çeşitli sorunları, eksiklikleri ve sakıncaları ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Osmanlı verilerini kullanırken ortaya çıkan bir diğer sorun da hem ülke sınırlarının hem de ülke içindeki idari bölümlerin Cumhuriyet dönemindeki sınırlara göre önemli farklılıklar göstermesidir. Bu sorunlar Osmanlı verileriyle Cumhuriyet verilerini bir araya getirerek basit diziler oluşturmanın zorluklarına işaret etmektedir.

Çağdaş amaçlarla ve tekniklerle derlenen istatistiklerle karşılaştırıldığında, eldeki tarihi verilerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Öte yandan, hatalı ve sorunlu verilerin bir kez yayımlandıktan sonra zaman içinde nasıl kalıcılık kazandıkları ve daha sonra tamiri çok zor ve hatta imkansız bazı yanlışlıklara yol açabildikleri de bilinmektedir. Bu durumda eldeki tarihi malzemeyi eleştirel bir süzgeçten geçirmeden yayınlamak, kabul edilebilir bir yaklaşım olmayacaktır.

Bu nedenle, “Tarihi İstatistikler Dizisi” çerçevesinde yayınlanacak çalışmalarda, eldeki verileri basit diziler halinde sunmak yerine, daha zor ancak bilimsel açıdan daha sağlıklı görülen bir yöntem kullanmaya karar verildi. Eldeki tarihi malzemeye mümkün olduğu kadar eleştirel yaklaşarak, bu malzeme, kendi iç tutarsızlıkları mümkün olduğu ölçüde ayıklandıktan sonra, verilerin kapsamları, toplanma yöntemleri, sorunları ve güvenilirlik dereceleri tartışılarak yayınlanacaktır.

Diziyi yürüten uzmanlar olarak hedefimiz, eldeki tarihi malzemeyi dikkatle süzgeçten geçirdikten sonra, çağdaş anlayışa en yakın ve çağdaş istatistiklerle karşılaştırılabilecek diziler oluşturmaktadır. Ancak, göstereceğimiz tüm titizlik ve özene karşın, daha farklı amaçlarla ve anlayışlarla toplanan bu verileri, yüzyılımızın çağdaş anlayış ve yöntemleriyle derlenen dizileriyle karşılaştırmak ve onlarla birlikte kullanabilmek kolay olmayacaktır. Bu nedenle, sunduğumuz tarihi verileri kullanacak araştırmacıların, uzun dönemli karşılaştırmalar yaparken, iki tür veri arasındaki amaç, kapsam ve teknik farklarını dikkate almaları gerekecektir.

Yayımlanan verilerin bu konulardaki nicel malzemeyi tüketmediğini de özellikle belirtelim. Bu ciltlerdeki malzemenin ötesine geçerek daha farklı veya daha ayrıntılı diziler oluşturmak mümkündür. Örneğin; daha küçük idari birimler düzeyinde verilere ulaşmak isteyen araştırmacılar, yayınlanmamış arşiv malzemelerini veya eski harflerle yayınlanmış çalışmaları kullanabileceklerdir. Daha ayrıntılı çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için, her cildin sonunda bir kaynakça yer almaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü eski Başkanı Prof. Dr. Orhan GÜVENEN bu dizinin en erken aşamalarından itibaren bizleri cesaretlendirdi ve destekledi. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı Sayın Şefik YILDIZELİ de yardımlarını esirgemeyerek dizinin devamını sağladı. 1994 yılının Nisan ayında Devlet İstatistik Enstitüsü’nde düzenlenen Tarihi İstatistikler Semineri’ne katılan Prof. Dr. Tuncer BULUTAY, Mehmet GENÇ, Prof. Dr. Halil İNALCIK, Prof. Dr. İlber ORTAYLI, Prof. Dr. Halil SAHİLLİOĞLU, Prof. Dr. Yalçın TUNCER ile DİE çalışanları değerli görüş ve eleştirileriyle bu diziye önemli katkılarda bulundular. Bu sunuşun yazılışı sırasında, Tarihi İstatistikler Dizisi için ayrı ayrı ciltler hazırlamakta olan çalışma arkadaşlarımız Prof. Dr. Cem BEHAR, Prof. Dr. Yavuz CEZAR

ve Prof. Dr. Tefvik GÜRAN'ın görüşlerinden de yararlandım. Kendilerine teşekkür ederim.

“Tarihi İstatistikler Dizisi” çerçevesinde yayınlanan/yayınlanacak ciltlerin bugünkü Türkiye'nin yapılarının ve dönüşümlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağını umuyor, tüm okurlara ve araştırmacılara yararlı olmasını diliyoruz.

Prof. Dr. Şevket PAMUK
Tarihi İstatistikler Dizisi
Yöneticisi

ÖNSÖZ

Çalışmamız, Osmanlı modernleşmesinin milat noktası olarak kabul edilebilecek olan 1839 yılında Tanzimat'ın ilanından başlayarak Cumhuriyet'in ilk yılına, Tevhid-i Tedrisat yani Eğitim Birliği Yasasının kabulü sonrasına kadar gelen altı bölümden oluşmaktadır.

Eğitime ilişkin veriler çok uzun bir süre yalnızca Devlet Yıllıklarında (salnamelerinde) yer almıştır. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünde 1854 (1270) yılından başlayarak onar yıl ara ile 1863(1280), 1873(1290) ve 1883(1300) Devlet Yıllıklarından eğitim verileri derlenmiştir. Bu bölümdeki veriler Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden bir süre önce, 1839 yılında iki sivil/genel okulun açılması ile başlayan modern eğitimin geçirdiği sayısal evrimi görmek açısından önemlidir. 1873 verileri bir bakıma Tanzimat eğitiminin geldiği aşamayı simgelemektedir. 1883 verileri ise Osmanlı Rus savaşı sonrası II. Abdülhamit döneminin başında eğitimin durumunu vermektedir.

İkinci bölüm, Osmanlı Devletinde yayınlanan ilk eğitim istatistiği olan 1894-1895(1310-1311) ders yılı eğitim istatistiklerinden oluşmaktadır. Bu tarih II. Abdülhamit döneminin ortalarına rastlamaktadır. Bu istatistik II. Abdülhamit'in eğitime verdiği önemi ve onun döneminde geline aşamayı anlamak açısından önemlidir. İkinci olarak, ilk kez eğitim alanında veri derlenmiş ve bu istatistikler bir kitap halinde yayınlanmıştır. Bir çok ayrıntıya yer verilen bu istatistiklerde Maarif-i Umumiye Nezareti'ne (Genel Eğitim Bakanlığı'na) bağlı (Askeri okullarla diğer bakanlıklara bağlı okullar hariç) bütün okul, öğrenci ve öğretmenlerin -yabancı okullar dahil- sayısını ve bir çoğunun kuruluş yılını bulmak olanaklıdır. ⁽¹⁾

Üçüncü bölümde, II. Abdülhamit döneminde yayınlanan Maarif-i Umumiye (Genel Eğitim) Yıllıklarından 1901(1319) ve 1903(1321) yıllarına ait olanlarından derlediğimiz tablolar yer almaktadır. II. Abdülhamit döneminde beş tane yayınlanan (1316,1317,1318,1319 ve 1321) Maarif-i Umumiye Nezareti Yıllıkları eğitim tarihimiz açısından oldukça önemli kaynaklardır. Biz bunlardan okuyan öğrencilerin genel nüfusa oranı sayılarını vermek için yararlandık.

Dördüncü bölümde 1323-1324 yıllarına ait okul sayıları bulunmaktadır. Bu istatistik 1910 yılında (1326 Mali yılında) yayınlanan Devlet Yıllığının içinde yer almaktadır. Ama istatistiğin başında 1323-1324 yılının Mali tarih mi Hicri tarih mi olduğu belirtilmemiştir. İstatistiğin başında verilen tarihler Hicri ise 1905-1906 yıllarına, Mali ise 1907-1908 yıllarına denk düşer. Bu bilgiden yoksun olduğumuz için Miladi yıl karşılığını veremedik. Ama sonuç olarak bu istatistiklerin 1905 ile 1908 yılları arasına ait olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu istatistikle de II. Abdülhamit döneminin sonunda eğitim kurumlarının sayısı açısından durumu belirlemek olanaklı olmaktadır. Diğer yandan da aynı istatistikle, II. Meşrutiyet'in başlarındaki eğitimin sayısal manzarası verilmiş olmaktadır. Bizi en çok yoran bölümlerden biri de bu bölüm oldu. Zira verilerin yer aldığı tablolarda rakam ve satır kaymaları ile ciddi rakam hatalarına rastladık. Gerekli düzenleme ve düzeltmeleri yaptık.

(1) İstatistiklerin güvenilirliğine ilişkin bir not: II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Hükümetinin Maliye Nazırlığını yapmış olan Mehmet Cavid, II. Abdülhamit dönemindeki -bizim çalışmamızda kullandığımız 1310-1311 istatistiğinden sonra yayınlanan- 1311-1312 istatistiklerinin derlenmesi sırasında Maârif-i Umumiye Nezâreti İstatistik Kalemi'nde çalışmıştır. Bu 1311-1312 yılına ait olan istatistikler derlenirken vilayetlerden neredeyse tamamen yanlış ve eksik bilgi geldiğini, bu nedenle hazırlanan istatistiklere güvenmenin zor olduğunu belirtir. Bkz. Mehmed Cavid *İhsaiyât* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1325) s.296. Bu nedenle biz, her olasılığa karşın ilk 1310-1311 istatistiğini kullandık.

Beşinci bölümde 1913-1914 (1329-1330) yıllarına ait eğitim istatistikleri yer almaktadır. Bu istatistikler, önceki istatistiklere oranla daha fazla bilgi ve ayrıntı içermektedir. Örneğin bu istatistik sayesinde ilk kez Osmanlı Devletindeki okullaşma oranlarına ilişkin bilgi edinebilmekteyiz. Aynı şekilde çeşitli okullarda okuyan öğrencilerin ve görevli öğretmenlerin sosyo-ekonomik kökenleri konusunda bilgi sahibi olmamız mümkün olmaktadır. Böylece eğitime yönelen toplumsal kesimin ve görev yapan öğretmenlerin sosyo-ekonomik kökenleri konusunda yorum yapabilmek olanaklı hale gelmektedir. Diğer yandan bu istatistikler Osmanlı Devletinin sonu anlamına da gelen Birinci Dünya Savaşının hemen başında derlenmiştir. Bunun anlamı 1839 yılında başlayan modern/kamusal eğitim sürecinin Osmanlı İmparatorluğu açısından geldiği aşamayı ortaya çıkarmasıdır. Böylelikle Osmanlı modernleşmesinin en önemli yanına ilişkin son aşama ile ilgili bilgi edinilebilmektedir.

Altıncı ve son bölümde Cumhuriyet döneminin ilk eğitim istatistikleri verilmiştir. Tevhid-i Tedrisat/Eğitim Birliği Yasası'nın çıkmasından sonra 1923-1924 (1339-1340) yılları için yayınlanan bu istatistik sayesinde de bir yandan Cumhuriyet'in devraldığı eğitimin nicel manzarası ortaya çıkmakta, diğer yandan da Cumhuriyet'in çağdaşlaşma yoluna eğitim açısından nasıl bir birikimle çıktığı hesaplanabilmektedir.

Bu derleme Tanzimat'la başlayan modernleşmenin eğitim açısından muhasebesini değerlendirmek açısından da gerekli verileri sunmaktadır. Dolayısıyla modernleşme sürecinde Tanzimat Dönemi, II. Abdülhamit Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yılları bu veriler ışığında karşılaştırılabilir ve yorumlanabilir hale gelmektedir.

Bu çalışmada yer alan istatistikler Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları esas alınarak verilmemiştir. Zaten, eğitim gibi Tanzimat'tan itibaren başlayan Osmanlı modernleşmesinin ana hedeflerinden biri düşünüldüğünde böylesi bir sınırlama doğru olmayacaktır. Öte yandan bu çalışmadaki istatistikler Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dışında kalan yerler için de kullanılabilir veriler içermektedir. Dolayısıyla bir dönem Osmanlı topraklarının içinde yer alan, ama günümüzde bağımsız birer devlet olarak yaşayan Ortadoğu ve Balkanlardaki ülkelerin tarihleri açısından da önem taşımaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim kurumlarının aşamalandırılması ve bu kurumların geçirdiği evrimin bilinmesi, istatistiklerin anlamlandırılması açısından önemlidir. Bu nedenle derlediğimiz bu istatistiklerin daha iyi değerlendirilebilmesi için Osmanlı dönemi eğitimi ve eğitim aşamaları konusunda kısa bir giriş yazdık.

Çalışmamızın kapsamı modernleşme sürecinde devletin yeni üstlendiği kamusal/yaygın/örgün eğitim işlevi ile bu amaçla kurduğu yeni eğitim kurumları olduğu için, geleneksel/dinsel eğitim kurumu olan medreselere hiç yer verilmemiştir. Oysa medreseler de ciddi bir öğrenci sayısına sahiptirler ve dolayısıyla okul, öğrenci ve öğretmen sayıları, genel toplamı değiştirebilecek niteliktedir.

Ancak 19. yüzyılın başından itibaren, bir dönem son derece önemli bir işlev görmüş olan medreseler gözden düşmeye, değişen toplumsal ihtiyaçlara yanıt veremez bir hale gelmeye başlamışlardır. Bu gözden düşüş Tanzimat döneminde hızlanmıştır. "Ulemâ" ve medrese önce eğitim alanından, sonra yönetim hizmetlerinden dışlanmıştır. Ardından II. Abdülhamit döneminde Hukuk Fakültesinin kurulmasıyla hukuk alanından, son olarak da yine II. Abdülhamit döneminde Dârülfünûn (İstanbul Üniversitesi) içinde "Yüksek din bilimleri" bölümünün kurulmasıyla resmî din alanından sistem dışına itilmeye başlanmıştır. Medreseler II. Meşrutiyet döneminde yeniden ihya edilmek istenmiş ve değişen koşullara uygun bir hale getirilmeye çalışılmışsa da 1924 yılında tamamen kapatılmışlardır. Bununla birlikte XIX. ve XX. yüzyılda, bir başka deyişle modernleşme sürecinde medreselerin geçirdiği sayısal evrimi bilmek önemlidir ve bir araştırma konusu olarak da değerini korumaktadır. (2)

(2) Medreselerin XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve XX. ilk yıllarındaki sayılarını belirlemek açısından yararlanılabilecek kaynaklardan biri vilayet (il) yıllıklarıdır. Bir diğer kaynak metinde sözü geçen ve beş adet yayınlanan Maarif-i Umumiye Nezareti [Genel Eğitim Bakanlığı] yıllıklarıdır. Bu konuda yapılmış uzun ve ayrıntılı bir çalışma için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu; "1869'da Faal İstanbul Medreseleri" *Tarih Enstitüsü Dergisi* No:VII-VIII (1976-1977) s.275-392 ve özellikle 278-281. Bu çalışmada

Son olarak belirtmek istediğimiz bir konu daha var. Başlangıçta bu çalışmayı tasarlarken elde ettiğimiz tüm veri ve istatistikleri vermeyi amaçlamıştık. Erişebildiğimiz tüm istatistikleri de derledik. Ancak çalışmanın sayfa sınırı derlediğimiz bütün verileri dahil etmeyi mümkün kılmadı. Sonunda dizi editörü Sayın Prof. Dr. Şevket PAMUK'un önerisiyle son şeklini aldı. Bu nedenle bütün Devlet Yıllıklarını yıl yıl tarayarak eğitim verilerini derlediğimiz halde yalnızca onar yıl ara ile dört tanesini verebildik. Yine Osmanlı Devleti'nde yayınlanan ikinci eğitim istatistiği olan 1895-1896 (1311-1312) yılına ait istatistikleri de veremedik. Aynı şekilde beş tane yayınlanan Maarif-i Umumiye istatistiklerinden de derlenen veriler iki istisna dışında verilmemiştir. Son olarak 1912-1913 (1328-1329) yıllarına ait eğitim istatistikleri de yer almamıştır. İleride olanak bulunursa bütün verileri bir araya getirecek biçimde yayınlamak isteriz. Böylece bir ideal olarak, modernleşme sürecindeki eğitim istatistiklerinin tamamı derlenmiş olacaktır.

Bu çalışmanın araştırmacılara yararlı olması zahmetlerimizin asıl karşılığı olacaktır.

Teşekkür

Bu çalışmayı yapma önerisi benden geldi. Ama çalışmayı bu haliyle bitirebilmeyi dizi editörü Sayın Prof. Dr. Şevket PAMUK'a borçluyum. Kendisi, çalışmanın başlangıcından bitimine kadar her aşamada yakından ilgilendi, yüreklendirdi. Karşılaştığım sorunları ve olumsuzlukları aşmamı sağlayacak yapıcı önerilerini dostça sundu. Sonuçta bu çalışma ortaya çıktı. Kendisine teşekkür borçluyum.

Tarih alanında kendisinden çok şey öğrendiğim Sayın Nuri AKBAYAR bu çalışmayı kontrol etmek lütfunu gösterdi. Osmanlı dönemindeki yer adları gibi gerçekten sorunlu bir konuda karşılaştığım güçlükleri aşmamı sağladı. Onun sayesinde gülünç hatalar yapmaktan kurtuldum. Kendisine teşekkür ederim.

Kafiye yaptığım işe duyduğu saygıyı hiç bir vakit esirgemedi. Hem can yoldaşım oldu hem de çalışmamı bitirmemi olanaklı kılan ortamı yarattı, sabrı gösterdi. Arkaya dönüp baktığımda, bu koşulları sağlanan herkes bu çalışmayı zaten bitirdi diye düşünüyorum.

Ama itiraf edeyim, her şeyin ötesinde ve içinde hep Şiir vardı.

Doğalki yanlışlardan yalnızca ben sorumluyum.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ö. ALKAN

SUMMARY IN ENGLISH

EDUCATION STATISTICS IN MODERNIZATION FROM THE TANZIMAT TO THE REPUBLIC, 1839-1924

1839 is the year of the proclamation of the Tanzimat Edict, which can be seen as the turning point of the Ottoman modernization. We can also say that modern mass education began in 1839. The first public (non-military) schools were opened at this date. At the beginning of the volume a brief history of the modern education from Tanzimat to the declaration of the Republic is given in order to explain the data related to education.

During the 19th century, compulsory primary education under state supervision was used as an effective tool in order to achieve loyalty to the state. The foundation of a unit (ministry or department) concerned with education in the central government and the beginning of secularisation took place in France, England, Germany, Italy, Russia, Austria (-Hungary) and the Ottoman Empire influencing each other more and more or less at the same time. But it took a long time for the system of education to become stabilised in all these countries.

The foundation of a department and later of a ministry responsible for education in the Ottoman Empire was not late compared to its contemporaries, even earlier. The idea of establishing a department related to education, was placed on the agenda from 1838 onwards. The ministry was founded in 1857 under the name of Ministry of General Education, and the statute of General Education which regulates the education as a whole was published in 1869.

This study consists of six chapters beginning with 1839 and lasting until 1924, the first year of the Republic.

In the first chapter, the educational data was gathered from the state yearbooks of 1854[1270], 1863[1280], 1873[1290] and 1883[1300], since first data concerning education was found only in state year books. The data in this chapter is important in order to see the numerical evolution of modern education, beginning in 1839. The data for 1873, in a way, symbolises the level Tanzimat education achieved. The data for 1883 gives the general picture for education at the beginning of the reign of Abdülhamid II, after the Ottoman-Russian war.

The statistics of education for the 1894/1895 school year is presented in the second chapter. These are the first statistics of education published in the Ottoman Empire. These statistics which coincide with the middle of the Abdülhamid's reign, are very useful for understanding how important education was for Abdülhamid and the developments achieved during his reign. In these statistics which were published in a book for the first time, we find the number of all students, teachers (including foreign schools) and schools under the Ministry of General Education (except the military schools and schools connected to other ministries), and also the dates of their foundation.

In the third chapter, the tables are gathered from the yearbooks of general education for the years 1901 and 1902. The five yearbooks (1316,1317,1318,1319,1321) published by the Ministry of General Education are very important sources for the history of education. These were used for estimating the proportion of students to the population.

In the fourth chapter the number of schools in the years of 1323/1324 are given. These statistics are found in the state year book published in 1910. Unfortunately, it is not stated at the beginning of the statistics if the date 1323/1324 is according to lunar (Hicri) or fiscal (Mali) calendar. If the date given at the beginning of the statistics is Hicri, it corresponds to 1905/1906; if it is Mali, it corresponds to 1907/1908. Therefore, we can not give the A.D. equivalent, but it won't be wrong to estimate that these statistics belong to the period 1905-1908. Thanks to these statistics, it is possible to determine the number of educational institutions at the end of Abdulhamid's reign. These statistics also provide a numerical picture for education at the beginning of the Second Constitutional period. There were serious numerical errors in these statistics due to the misalignment of numbers and rows. We made the necessary corrections and arrangements.

The fifth chapter contains the educational statistics for the years of 1913/1914. These statistics contains more detail and information compared to the previous ones. For example, thanks to these statistics, we learn for the first time about schooling rates in the Ottoman Empire. We also obtain information about the social and economical origins of the teachers and students from different schools. Thus, it becomes possible to learn about the social and economic origins of the teachers and about the social strata demanding education. These statistics were gathered at the beginning of the First World War, which brought about the end of the Ottoman Empire. They reveal the achievements of the process of the modern public education in the Ottoman Empire since Tanzimat.

In the sixth and the last chapter, the first statistics of education in the Republican period are given. These statistics for the years of 1923/1924 were published after the law of Unification of Instruction was legislated. As a result, we can obtain a quantitative picture about the levels of education which the Republic inherited.

With the help of the data presented in this volume, it becomes possible to evaluate the Ottoman modernisation in the sphere of education beginning with the Tanzimat. The achievements of the political periods such as the Tanzimat, the reign of Abdülhamid II, the Second Constitutional period and the first of years of the Republic can thus be compared and interpreted.

The statistics used in this study are not given on the basis of the frontiers of the Turkish Republic. At any rate, such an approach would not be appropriate if it is thought that education was one of the main targets of Ottoman modernisation beginning with the Tanzimat. The statistics in this study also contain data which can be used for areas outside the frontiers of the Turkish Republic. In other words, these statistics are equally important for the history of education in the Middle Eastern and Balkan countries which were once part of the Ottoman Empire and now independent states.

Because our study focused on the state in public education during the modernisation process and the new educational institutions it established, we did not consider medreses, the traditional/religious educational institution. The medreses contained a considerable number of students, and their inclusion in the statistics can alter the total numbers of schools, students and teachers. For this reason, it is important to learn more about the numerical evolution of the medreses in the 19th and 20th centuries. It should be added that the medreses lost most of their popularity during the course of the 19th century educational reforms.

Some place names used during the Ottoman era have since been changed. We used the old names of these centers. The basic reason for this is the changing of the borders of the provinces and

their important districts. The modern names of the places now inside the borders of Turkey are given in a table.

In this study, the original tables appearing in the Ottoman publications are not always published as they are. In some cases, some columns or rows were excluded from the original tables. Secondly, some columns or tables were put joined together. Thirdly, we prepared some columns, rows and tables. The last and the most important point is that we have checked thousands of numbers and sums in the original Ottoman publications. In some cases, the original numbers or sums were found to be incorrect and they were corrected. These corrections are indicated in the text with a footnote (**Aslında...**) indicating that the numbers were different in the original publication.

TABLO LİSTESİ

Sayfa

LIST OF TABLES

Page

Bölüm I

Part I

1854(1270), 1863(1279), 1873(1289),
1883(1299)Education Statistics for the Years 1854
(1270), 1863 (1280), 1873 (1290) and 1883
(1300)

Yılları Eğitim İstatistikleri

1854 Devlet Sâlnâmesi

1854 State Yearbook

1.1 İstanbul'daki "mekatib-i mahsusa-i
şahane", 1854.....

17

1.1 Numbers of special imperial schools in
Istanbul, 1854.....

17

1.2 İstanbul'daki "mekatib-i umumiye-
i şahane", 1854.....

17

1.2 Numbers of general imperial schools in
Istanbul, 1854.....

17

1863 Devlet Sâlnâmesi

1863 State Yearbook

1.3 İstanbul'daki rüştiyeler, öğrenci ve
öğretmen sayıları, 1863.....

18

1.3 Numbers of rüştiye schools, their stu-
dents and teachers in Istanbul, 1863.....

18

1.4 İstanbul'daki yüksek okullar ve
öğretmen sayıları, 1863.....

18

1.4 Numbers of higher schools and teach-
ers in Istanbul, 1863.....

18

1.5 İstanbul'da cemaatlere ait sıbyan
okulları ve öğrenci sayıları, 1863....

18

1.5 Numbers of community sıbyan schools
and students in Istanbul, 1863.....

18

1.6 Rumeli ve Anadolu'daki rüştiyeler,
öğrenci ve öğretmen sayıları, 1863..

19

1.6 Numbers of rüştiye schools, their stu-
dents and teachers in Anatolia and the
Balkans, 1863.....

19

1.7 İmparatorluk geneli idadi ve rüşti-
yelerdeki öğrenci ve öğretmen sayı-
ları, 1863.....

20

1.7 Numbers of İdadi and rüştiye students
and their teachers in the Ottoman
Empire, 1863.....

20

1.8 İmparatorluk geneli sıbyan okulu
öğrenci sayıları, 1863.....

20

1.8 Numbers of sıbyan school students in
the Ottoman Empire, 1863.....

20

1873 Devlet Sâlnâmesi

1873 State Yearbook

1.9 Askeri okullar, 1873.....

21

1.9 Numbers of military schools, 1873.....

21

1.10 Tıp okulları ve öğrenci sayıları,
1873.....

21

1.10 Numbers of medical schools and their
students, 1873.....

21

1.11 İstanbul'daki diğer yüksek okul-
lar ve öğrenci sayıları, 1873.....

21

1.11 Numbers of other higher schools and
their students in Istanbul, 1873.....

21

1.12 İstanbul'daki erkek idadileri, öğ-
renci ve öğretmen sayıları, 1873..

22

1.12 Numbers of İdadi school for boys,
their teachers and students, 1873.....

22

1.13 İstanbul'daki erkek rüştiyeleri,
öğrenci ve öğretmen sayıları,
1873.....

22

1.13 Numbers of rüştiye schools for boys,
their teachers and students, 1873.....

22

1.14 İstanbul'daki kız rüştiyeleri, öğ-
renci ve öğretmen sayıları, 1873..

22

1.14 Numbers of rüştiye schools for girls,
their teachers and students, 1873.....

22

1.15 İstanbul'da cemaatlere ait sıbyan
okulları, 1873.....

23

1.15 Numbers of community sıbyan
schools in Istanbul, 1873.....

23

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
1.16 Rumeli ve Anadolu'daki rüştiyeler, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1873.....	23	1.16 Numbers of rüştiye schools, their students and teachers in Anatolia and the Balkans, 1873.....	23
1.17 İmparatorluk geneli idadi ve rüştiyelerdeki okul öğrenci ve öğretmen sayıları, 1873.....	33	1.17 Numbers of rüştiye and İdadi schools, their students and teachers In the Ottoman Empire,1873.....	33
1883 Devlet Sâlnâmesi		1883 State Yearbook	
1.18 Askeri yüksek okullar ve öğrenci sayıları, 1883.....	34	1.18 Numbers of higher military schools and their students, 1883.....	34
1.19 İstanbul'daki askeri rüştiyeler, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1883	34	1.19 Numbers of military rüştiye schools, their students and teachers, 1883.....	34
1.20 İstanbul'daki yüksek okullar ve öğrenci sayıları, 1883	35	1.20 Numbers of higher schools and their students in Istanbul, 1883.....	35
1.21 İstanbul'daki erkek rüştiyeleri, öğrenci, mezun ve öğretmen sayıları, 1883.....	35	1.21 Numbers of rüştiye schools for boys, their students, graduates and teachers, 1883.....	35
1.22 İstanbul'daki erkek iptidaileri ve öğrenci sayıları, 1883.....	36	1.22 Numbers of iptidai schools for boys and their students in Istanbul, 1883...	36
1.23 İstanbul'daki kız rüştiyeleri, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1883.	37	1.23 Numbers of rüştiye schools for girls, their students and teachers in Istanbul, 1883.....	37
1.24 İstanbul'daki kız iptidaileri ve öğrenci sayıları, 1883.....	37	1.24 Numbers of iptidai schools for girls and their students in Istanbul, 1883...	37
1.25 Dernekler veya kurucuları tarafından yönetilen özel erkek İslam okulları ve öğrenci sayıları, 1883..	37	1.25 Numbers of Muslim private schools for boys administered by societies or private founders and numbers of their students, 1883.....	37
1.26 Dernekler veya kurucuları tarafından yönetilen özel kız İslam okulları ve öğrenci sayıları, 1883	38	1.26 Numbers of private school for girls administered by societies or private founders and numbers of their students, 1883.....	38
1.27 İstanbul'daki erkek ve kız sıbyan okulları okul ve öğrenci sayıları, 1883.....	38	1.27 Numbers of sıbyan schools for boys and girls and their students, 1883.....	38
1.28 İstanbul'da cemaatlere ait sıbyan okulları 1883.....	38	1.28 Numbers of community sıbyan schools in Istanbul, 1883.....	38
1.29 Vilayetlerdeki rüştiyeler ve öğrenci sayıları, 1883.....	39	1.29 Numbers of rüştiye schools and their students in provinces, 1883.....	39
1.30 İmparatorluk genelinde rüştiyelerde okul, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1883.....	46	1.30 Numbers of rüştiye's students and teachers in the Ottoman Empire, 1883	46

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
Bölüm II		Part II	
1894-1895 (1310-1311) Eğitim Yılı İstatistikleri		Education Statistics for the Year 1894-1895 (1310-1311)	
II. Abdülhamit Öncesi ve Sonrası: Bir “İdeolojik” Karşılaştırma		Before and after Abdülhamit II :An ideological comparison	
2.1 II. Abdülhamit’in devraldığı eğitim mirası ve ilk gelişmeler, 1876-1895.	49	2.1 Education Developments, 1876-1895...	49
2.2 İstanbul ve vilayetlerdeki sivil okul, öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1894 –1895.....	49	2.2 Numbers of civil schools, their students and teachers in İstanbul and provinces, 1894-1895.....	49
İstanbul’da Eğitim		Education in İstanbul	
2.3 İstanbul'daki sivil yüksek okullar, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894-1895.....	50	2.3 Numbers of all civilian schools, their students and teachers in İstanbul and provinces, 1894-1895.....	50
2.4 İstanbul'daki kız rüştiyeleri, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894-1895.....	51	2.4 Numbers of rüştiye schools for girls, their students and teachers, and foundation dates, 1894-1895	51
2.5 İstanbul'daki sivil idadiler, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894 –1895.....	51	2.5 Numbers of civilian İdadi schools, their students and teachers, and foundation dates, 1894-1895.....	51
2.6 İstanbul'daki sivil erkek rüştiyeleri, öğrenci, memur öğretmen sayıları ve açılış tarihleri,1894-1895	52	2.6 Numbers of rüştiye schools for boys, their students and teachers, and foundation dates, 1894-1895.....	52
2.7 İstanbul’deki islam iptidaileri, eğitim biçimi, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1894-1895.....	53	2.7 Numbers of Muslim iptidai schools, their students and teachers in İstanbul, 1894-1895.....	53
2.8 İstanbul'daki özel İslam okulları, öğrenci, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri,1894-1895.....	63	2.8 Numbers of İslamic iptidai schools, their students, teachers and dates of foundation in İstanbul, 1894-1895.....	63
2.9 İstanbul’deki gayrimüslim okullar, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1894-1895.....	65	2.9 Numbers of non-Muslim schools, their students and teachers in İstanbul, 1894-1895.....	65
2.10 İstanbul’deki yabancı okullar, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1894-1895.....	65	2.10 Numbers of foreign schools, their students and teachers in İstanbul, 1894-1895.....	65
Vilayet ve Livalarda (Bağımsız sancaklarda) Eğitim		Education in provinces	
2.11 Vilayetlerdeki yatılı sivil idadiler, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894-1895	66	2.11 Numbers of İdadi schools, their students and teachers in provinces, 1894-1895.....	66

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
2.12 Vilayetlerdeki gündüzlü idadiler, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894-1895..	68	2.12 Numbers of daytime idadis, their students, teachers and opening dates of foundation in the provinces, 1894-1895.....	68
2.13 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) rüştiyeler, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894-1895.....	70	2.13 Numbers of rüştiyes, their students, employees and teachers in provinces, 1894-1895.....	70
2.14 Livalardaki (bağımsız sancaklarda) rüştiyeler, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894-1895.....	87	2.14 Numbers of rüştiyes, their students, employees, teachers and opening dates in provinces, 1894-1895.....	87
2.15 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) sivil rüştiyeler, öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1894-1895.....	90	2.15 Numbers of civilian rüştiyes, their students, employees and teachers in provinces, 1894-1895.....	90
2.16 Vilayetlerdeki kız rüştiyeleri, öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve açılış tarihleri, 1894-1895.....	91	2.16 Numbers of rüştiye school for girls, their students, teachers, and their dates of foundation in provinces, 1894-1895.....	91
2.17 Vilayetlerdeki iptidai erkek öğretmen okulları (darülmualliminler) ve öğrenci sayıları, 1894-1895..	92	2.17 Numbers of iptidai teacher schools for boys and their students in provinces, 1894-1895.....	92
2.18 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) İslam iptidailer ve öğrenci sayıları, 1894-1895.....	93	2.18 Numbers of Muslim iptidai schools and their students, 1894-1895.....	93
2.19 Vilayetlerdeki gayrimüslim okullar (yatılı, gündüzlü, ruhsatlı ve ruhsatsız), 1894-1895.....	97	2.19 Numbers of non-Muslim schools (boarding, day, licensed and unlicensed) in province, 1894-1895..	97
2.20 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) gayrimüslim okul, öğrenci, öğretmen ve cemaatlere göre okul sayıları, 1894-1895.....	98	2.20 Total numbers of non-Muslim schools, their students and teachers in provinces, 1894-1895.....	98
2.21 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) yabancı okul, öğrenci, öğretmen ve uyruklarına göre öğretmen sayıları, 1894-1895.....	106	2.21 Numbers of foreign schools, their students and teachers in provinces, 1894-1895.....	106
Bölüm III		Part III	
1901(1317) ve 1903(1319) Maarif Sâlnâmelerinde Eğitim İstatistikleri		Education Data in The Yearbooks of Education for 1901 (1317) and 1903 (1319)	
1901(1317) Maarif-I Umumiye Sâlnâmesi		General Yearbook of Education 1901 (1317)	

Tablo	Sayfa	Tables	Page
3.1 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) nüfus, öğrenci sayısı ve öğrenci sayısının nüfusa oranı, 1901.....	115	3.1 General population, numbers of students and their rates, 1901.....	115
3.2 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) öğrencilerin nüfusa oranı sıralaması, 1901.....	116	3.2 Ranking of student to general population ratios according to provinces,1901	116
1903 (1319) Maarif-i Umumiye Sâlnâmesi		General Yearbook of Education 1903 (1319)	
3.3 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) nüfus, öğrenci sayısı ve öğrenci sayısının nüfusa oranı, 1903.....	117	3.3 General population, numbers of student and their rates in provinces, 1903.....	117
3.4 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) öğrencilerin nüfusa oranı sıralaması, 1903.....	118	3.4 Ranking of student to general population ratios according to provinces, 1903.....	118
Bölüm IV		Part IV	
1905-1908 (1321-1324) Eğitim Yılı İstatistikleri		Statistics of Education for the Years 1905-1908 (1321-1324)	
Vilayetlerdeki Resmi ve Özel Okullar		Official and private schools in provinces	
4.1 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) resmi ve özel okul sayıları, 1905-1908.....	121	4.1 Numbers of official and private schools in provinces,1905-1908.....	121
Livalardaki (Bağımsız sancaklarda) Resmi ve Özel Okullar		Official and private schools in independent livas	
4.2 Livalarda (bağımsız sancaklarda) resmi ve özel okul sayıları, 1905-1908.....	158	4.2 Numbers of official and private schools in independent livas,1905-1908.....	158
Mutasarrıflıklardaki Resmi ve Özel Okullar.....	160	Official and private schools in mutasarrıflıks.....	160
Bölüm V		Part V	
1913-1914 (1329-1330) Eğitim Yılı İstatistikleri		Statistics of Education for the Years 1913-1914 (1329-1330)	
İptidailer		İptidai schools	
5.1 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) resmi iptidailerde okul sayıları, 1913-1914.....	165	5.1 Official iptidai schools in provinces, 1913-1914.....	165
5.2 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) resmi iptidailerde dönem başı ve dönem sonundaki duruma göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	166	5.2 Numbers of official iptidai school students in provinces, 1913-1914.....	166

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
5.3 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) resmi iptidailerde memur, öğretmen ve hizmetli sayıları, 1913-1914.....	168	5.3 Numbers of official iptidai schools, their officers, teachers and other employees in provinces, 1913-1914.....	168
5.4 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) resmi iptidailerde mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları,1913-1914.....	169	5.4 School, that teacher of official iptidai school, graduated from in provinces, 1913-1914.....	169
5.5 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) özel iptidailerde cemaatlere göre okul sayıları, 1913-1914.....	171	5.5 Private iptidai schools in provinces, 1913-1914.....	171
5.6 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) özel iptidailerde cemaatlere göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	173	5.6 Numbers of private iptidai school's student in provinces, 1913-1914.....	173
5.7 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) özel iptidailerde cemaatlere göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	174	5.7 Numbers of teachers in private iptidais, according to religious communities, 1913-1914.....	174
5.8 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) yabancı iptidai okul sayıları, 1913-1914.....	175	5.8 Numbers of foreign iptidai schools, 1913-1914.....	175
5.9 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) yabancı iptidailerde öğrenci sayıları, 1913-1914.....	177	5.9 Numbers of foreign iptidai school students, 1913-1914.....	177
5.10 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) yabancı iptidailerde öğretmen sayıları, 1913-1914.....	178	5.10 Numbers of foreign iptidai school teachers, 1913-1914.....	178
5.11 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) bütün iptidai okul, öğretmen ve memur sayıları, 1913-1914.....	179	5.11 Numbers of all teachers and officers in iptidai schools, 1913-1914.....	179
5.12 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) bütün iptidailerde öğrenci sayıları, 1913-1914.....	181	5.12 Numbers of all students in iptidai schools, 1913-1914.....	181
5.13 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) iptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayıları, 1913-1914.....	184	5.13 Numbers of iptidai schools, their teachers and students, and population at age of compulsory education in provinces, 1913-1914.....	184
5.14 Bütün vilayetlerin iptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayıları, 1913-1914.....	208	5.14 Numbers of iptidai schools, their teachers and students, and population at age of compulsory education in provinces, 1913-1914.....	208

Tablo	Sayfa	Tables	Page
5.15 Livalardaki (bağımsız sancaklarda) iptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayıları, 1913-1914.....	209	5.15 Numbers of iptidai schools, their teachers and students, and population at age of compulsory education in independent sancaks, 1913-1914.....	209
5.16 Bütün livalardaki (bağımsız sancaklarda) iptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayıları, 1913-1914.....	216	5.16 Numbers of iptidai school, their teachers and students, and population at age of compulsory education in all independent sancaks, 1913-1914.....	216
5.17 Bütün vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) iptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayıları, 1913-1914.....	216	5.17 Numbers of iptidai schools, their teachers and students, and population at age of compulsory education in all provinces and independent sancaks, 1913-1914.....	216
Erkek Öğretmen Okulları Darülmualiminler)		Teacher training schools for boys	
5.18 Erkek öğretmen okullarında cemaatlere ve diploma alanlara göre öğrenci sayıları, 1913-1914...	217	5.18 Numbers of students in teacher training schools for boys according to religious communities and diplomas received, 1913-1914.....	217
5.19 Erkek öğretmen okullarında babalarının mesleğine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	218	5.19 Professions of fathers of students in teacher training schools for boys, 1913-1914.....	218
5.20 Erkek öğretmen okullarında yönetici, öğretmen, hizmetli sayıları ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	219	5.20 Numbers of officers, teachers and other employees in teacher training schools for boys, 1913-1914.....	219
5.21 Erkek öğretmen okullarında mezun oldukları Darülfünun ve diğer yüksek okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	220	5.21 Teachers graduated from higher schools in teacher training schools for boys, 1913-1914.....	220
5.22 Erkek öğretmen okullarında mezun oldukları darülmualimin ve diğer okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	221	5.22 Numbers of teachers in teacher training schools according to the schools of graduation, 1913-1914.....	221
Sultaniler		Sultani Schools	
5.23 Sultanilerde cemaatler, sınıflar ve diploma alanlara göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	225	5.23 Numbers of students of sultani schools, 1913-1914.....	225
5.24 Sultanilerdeki babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	227	5.24 Professions of fathers of students in sultani schools, 1913-1914.....	227
5.25 Sultanilerdeki yönetici, öğretmen, hizmetli sayıları ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	228	5.25 Numbers of officers, teachers and other employees in sultani schools, 1913-1914.....	228

Tablo	Sayfa	Tables	Page
5.26 Sultanilerde mezun oldukları Darülfünun ve diğer yüksek okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	229	5.26 Teachers graduated from higher schools in sultani schools, 1913-1914.	229
5.27 Sultanilerde mezun oldukları darülmualimin ve diğer okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914	231	5.27 Teachers graduated from other schools in sultani schools, 1913-1914.	231
İdadiler		İdadi Schools	
5.28 Vilayetlerdeki idadilerde cemaatler, sınıflar ve diploma alanlara göre öğrenci sayıları, 1913-1914..	235	5.28 Numbers of students in İdadis in the provinces according to religious communities, classes and diplomas received, 1913-1914.....	235
5.29 Vilayetlerdeki İdadilerde babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	238	5.29 Professions of fathers of students in İdadi schools, 1913-1914.....	238
5.30 Vilayetlerdeki İdadilerde yönetici, öğretmen, hizmetli sayıları ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	240	5.30 Numbers of officers, teachers and other employees in İdadi school, 1913-1914.....	240
5.31 Vilayetlerdeki İdadilerde mezun oldukları Darülfünun ve diğer yüksek okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	242	5.31 Teachers graduated from higher schools in İdadi schools, 1913-1914...	242
5.32 Vilayetlerdeki İdadilerde mezun oldukları darülmualimin ve diğer okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	244	5.32 Teachers graduated from teacher training schools for boys and other İdadi schools, 1913-1914.....	244
Tali Okullar		Private Secondary Schools	
5.33 Vilayetlerdeki özel tali okulların ait olduğu cemaat ve devlet ile kuruluş ve/veya açılış tarihleri 1913-1914.....	246	5.33 Communities and foreign states that private secondary school belong and their dates of foundation, 1913-1914	246
5.34 Vilayetlerdeki özel tali okullarda cemaatler, sınıflar ve diploma alanlara göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	249	5.34 Numbers of students of private secondary schools, 1913-1914.....	249
5.35 Vilayetlerdeki özel tali okullarda babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	252	5.35 Professions of fathers of students in private secondary schools 1913-1914.	252
5.36 Vilayetlerdeki özel tali okullarda yönetici, öğretmen, hizmetli sayıları ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	255	5.36 Numbers of officers, teachers and other employees in private secondary schools, 1913-1914.....	255

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
5.37 Vilayetlerdeki özel tali okullarda mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	258	5.37 Teachers graduated from private secondary schools, 1913-1914.....	258
5.38 Vilayetlerdeki özel tali okullarda mezun oldukları yabancı okullara göre görevli öğretmenler, 1913-1914.....	261	5.38 Teachers graduated from foreign private secondary schools, 1913-1914	261
5.39 Diğer özel tali okullarda cemaatlere ve diploma alanlara göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	264	5.39 Numbers of other private secondary school and their students, 1913-1914	264
5.40 Diğer özel tali okullarda yönetici, öğretmen, hizmetli, sayıları ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	264	5.40 Numbers of officers, teachers and other employees in other private secondary school, 1913-1914.....	264
5.41 Diğer özel tali okullarda mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914	265	5.41 Teachers graduated from other private secondary schools, 1913-1914.....	265
5.42 Diğer özel tali okullarda babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	265	5.42 Professions of fathers of students in other private secondary schools, 1913-1914.....	265
5.43 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) özel tali okullar ve öğretmen okul sayıları, 1913-1914	266	5.43 Numbers of all private secondary schools and teacher training school for boys, 1913-1914.....	266
5.44 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) özel tali okullar ve öğretmen okulu öğrenci sayıları, 1913- 1914.....	267	5.44 Numbers of students in private secondary schools and teacher training schools for boys, 1913-1914.....	267
5.45 Vilayet ve livalardaki (bağımsız sancaklarda) özel tali okullar ve öğretmen okulu öğretmen kadro sayıları, 1913-1914.....	268	5.45 Numbers of teachers and administrative staff in all private secondary schools and teacher training schools, 1913-1914.....	268
Yüksek okullar		Higher Schools	
5.46 Yüksek okullarda cemaatler ve diploma alanlara göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	269	5.46 Distribution of private higher schools and their students according to communities, 1913-1914.....	269
5.47 Yüksek okullarda yönetici, öğretmen, hizmetli sayıları ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	270	5.47 Numbers of officers, teachers and other employees in higher schools, 1913-1914.....	270
Özel Yüksek Okullar		Private Higher Schools	
5.48 Özel yüksek okullarda, cemaatler ve babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	271	5.48 Numbers of private higher schools and their students, 1913-1914.....	271

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
5.49 Özel yüksek okullarda yönetici, öğretmen, hizmetli sayıları ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	271	5.49 Numbers of officers, teachers and other employees in private higher schools, 1913-1914.....	271
5.50 Bütün resmi ve özel yüksek okullarda, okul, öğretmen, öğrenci ve diploma alanlar, 1913-1914.....	272	5.50 Numbers of all higher schools, their teachers, students and graduates, 1913-1914.....	272
Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullar		Schools Connected to Other Ministries	
Harbiye Nezareti		Ministry of War	
5.51 Harbiye Nezareti'ne bağlı askeri idadilerdeki öğrenci, öğretmen sayıları ve mesleklerine göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	273	5.51 Numbers of students and teachers in military İdadi schools connected to Ministry of War, 1913-1914.....	273
Bahriye Nezareti		Naval Ministry	
5.52 Bahriye Nezareti'ne bağlı Mekteb-i Bahriye-i Şahane'deki öğrenci, öğretmen sayıları, mezun oldukları okul ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	273	5.52 Numbers of students and teachers in Imperial Naval School connected to Naval Ministry, 1913-1914.....	273
Evkaf-ı Hümayun Nezareti		Ministry of Imperial Foundations	
5.53 Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı vakıf iptidai okulları, öğrenci ve öğretmen sayıları, 1913-1914...	274	5.53 Numbers of iptidai school and their student and teacher connected to Ministry of Imperial Foundations, 1913-1914.....	274
5.54 Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı vakıf okullarındaki mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	274	5.54 Teachers graduated from schools connected to Ministry of Imperial Foundations, 1913-1914.....	274
5.55 Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı Medresetül Vaizin'deki öğrenci ve yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	275	5.55 Numbers of students and teachers in Medresetül Vaizin connected to Ministry of Imperial Foundations, 1913-1914.....	275
Ticaret ve Ziraat Nezareti		Ministry of Trade and Agriculture	
5.56 Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı yüksek okullarda cemaatler, diploma alanlar ve babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	275	5.56 Numbers of higher schools and their students connected to Ministry of Trade and Agriculture, 1913-1914....	275
5.57 Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı yüksek okullarda yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	275	5.57 Numbers of higher schools and their teachers to Ministry of Trade and Agriculture, 1913-1914.....	275

Tablo	Sayfa	Tables	Page
5.58 Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı ziraat okullarında cemaatler, diploma alanlar ve babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	276	5.58 Numbers of agricultural schools and their students connected to Ministry of Trade and Agriculture, 1913-1914.....	276
5.59 Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı ziraat okullarında yaş grubu ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	276	5.59 Numbers of agricultural school and their teachers connected to Ministry of Trade and Agriculture, 1913-1914....	276
5.60 Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı darülharirlerde cemaatlere, diploma alanlar babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları, 1913-1914.....	277	5.60 Numbers of darülharir schools and their students connected to Ministry of Trade and Agriculture, 1913-1914.....	277
5.61 Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı darülharirlerde yaş grubu ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları ve 1913-1914..	277	5.61 Numbers of darülharir schools and their teachers connected to Ministry of Trade and Agricultural, 1913-1914....	277
5.62 Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı sütçülük ve bağcılık okullarında cemaatlere ve diploma alanlara göre öğrenci sayıları, yaş grubu ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	277	5.62 Numbers of dairy farming and viticulture schools and their students, graduates connected to Ministry of Trade and Agriculture, 1913-1914....	277
Nafia Nezareti		Ministry of Public Works	
5.63 Nafia Nezareti'ne bağlı yüksek okullarda cemaatler ve babalarının mesleklerine göre öğrenci sayıları ve diploma alanlar, 1913-1914.....	278	5.63 Numbers of higher schools and their students connected to Ministry of Public Works, 1913-1914.....	278
5.64 Nafia Nezareti'ne bağlı yüksek okullarda yaş grubuna göre öğretmen sayıları, 1913-1914.....	278	5.64 Numbers of higher school and their teachers connected to Ministry of Public Works, 1913-1914.....	278
5.65 Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim kurumlarında okul, öğretmen, öğrenci sayıları ve diploma alanlar, 1913-1914.....	279	5.65 Numbers of schools, teachers, students and diplomas received in the educational institutions in the Ottoman Empire, 1913-1914.....	279
BÖLÜM VI		Part VI	
1923-1924(1339-1340) EĞİTİM YILI İSTATİSTİKLERİ		Statistics of Education for the Years 1923-1924 (1339-1340)	
Maarif Vekaletine Bağlı Okullar		Schools dependent to Ministry of Education	

Table	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
6.1 Fen Medresesi'nde öğrenci sayıları, 1922-1924.....	283	6.1 Numbers of students in Sciences Faculty in 1922-1923 and 1923-1924..	283
6.2 Fen Medresesinde uzmanlıklarına göre mezun sayıları, 1917-1924	283	6.2 Professions of students graduated from Sciences Faculty in 1917-1924.....	283
6.3 Fen Medresesinde öğretim, idari kadro sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretim kadro sayıları, 1917-1924.....	284	6.3 Numbers of teachers and administrative staff in Sciences Faculty, 1923-1924.....	284
6.4 Tıp Medresesinde öğrenci sayıları, 1923-1924.....	284	6.4 Numbers of students in Medical Faculty, 1923-1924.....	284
6.5 Tıp Medresesine bağlanan okullarda öğrenci sayıları, 1917-1924	285	6.5 Numbers of students in school connected to Medical Faculty, 1923-1924.....	285
6.6 Tıp Medresesi ve buna bağlanan okullarda öğretim, idari kadro ve mezun oldukları okullara göre öğretim kadro sayıları, 1923-1924..	285	6.6 Numbers of educational and administrative staff in School of Pharmacy, Dentistry and Midwifery connected to Medical Faculty, 1923-1924.....	285
6.7 Hukuk Medresesinde öğrenci sayıları, 1917-1924.....	286	6.7 Numbers of students in Law Faculty between 1917-1924.....	286
6.8 Hukuk Medresesinde öğretim, idari kadro ve mezun oldukları okullara göre öğretim kadro sayıları, 1917-1924.....	286	6.8 Numbers of teachers and administrative staff at Law Faculty, 1923-1924.....	286
6.9 Edebiyat Medresesinde öğrenci sayıları, 1917-1924.....	287	6.9 Numbers of students in Faculty of Literature from the beginning of the year 1917 to the July 1924.....	287
6.10 Edebiyat Medresesinde öğretim, idari kadro ve mezun oldukları okullara göre öğretim kadro sayıları, 1917-1924.....	287	6.10 Numbers of teachers and administration staff in Faculty of Literature, 1923-1924.....	287
6.11 Mekteb-i Mülkiyede öğrenci sayıları, 1921-1924.....	287	6.11 Numbers of students in School of Public Administration (Mülkiye) , 1923-1924.....	287
6.12 Mekteb-i Mülkiyedeki öğretmen, idari kadro sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	288	6.12 Numbers of teachers, officers and employees in School of Public Administration (Mülkiye) , 1923-1924.	288
6.13 Sanayi-i Nefise Mektebindeki öğrenci sayıları, 1923-1924.....	288	6.13 Numbers of student in Art School, 1923-1924.....	288
6.14 Sanayi-i Nefise Mektebindeki memur ve öğretmenlerin millet, din, mezhep ve mezun oldukları okullara göre sayıları, 1923-1924	288	6.14 Numbers of officers and teachers in Art School, 1923-1924.....	288

Tablo	Sayfa	Tables	Page
6.15 Tam devreli erkek liselerinde öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1923-1924.....	289	6.15 Numbers of high schools for boys, their students, teachers and employees, 1923-1924.....	289
6.16 Yatılı, gündüzlü ve sanayi kız liselerinde öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1923-1924.....	290	6.16 Numbers of students in boarding, normal and industrial schools for girls, 1923-1924.....	290
6.17 Bir devreli erkek liselerinde öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1923-1924.....	291	6.17 Numbers of high schools for boys, their students, teachers and employees, 1923-1924.....	291
6.18 Meslek idadilerinde öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1923-1924.....	293	6.18 Numbers of vocational İdadi schools and their student, 1923-1924.....	293
6.19 Erkek öğretmen okullarında (darümualliminler) öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1923-1924.....	294	6.19 Numbers of students, employees and teachers in male teacher schools, 1923-1924.....	294
6.20 Kız öğretmen okullarında (darümuallimatlar) öğrenci, memur ve öğretmen sayıları, 1923-1924.....	295	6.20 Numbers of students, employees and teachers in female teacher schools, 1923-1924.....	295
6.21 İmam hatip okullarında öğrenci sayıları, 1923-1924.....	296	6.21 Numbers of students, in Muslim prayer leader-preacher training schools, 1923-1924.....	296
6.22 Vilayetlerdeki genel ilkokulların sınıf sayısına göre dağılımı, 1923-1924.....	297	6.22 General elementary schools in the provinces according to numbers of classes 1923-1924.....	297
6.23 Vilayetlerdeki genel ilkokulların dershane sayısına göre dağılımı, 1923-1924.....	299	6.23 General elementary schools in the provinces according to numbers of classrooms, 1923-1924.....	299
6.24 Vilayetlerdeki ana okullarında okul sayısı, sınıf, yaş ve velisinin mesleğine göre öğrenci sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	302	6.24 Numbers of kindergarden schools, their classes students according to age and professions of parents and teachers according to schools graduated, 1923-1924.....	302
6.25 Türkiye'de vilayet ve eğitim kurumlarına göre okul ve öğrenci sayıları, 1923-1924.....	304	6.25 Numbers of student in all elementary schools in Turkey, 1923-1924.....	304
6.26 Türkiye'de vilayet ve eğitim kurumlarına göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	308	6.26 Numbers of teachers of all elementary schools in Turkey, 1923-1924.....	308
Diğer Vekaletlerle Duyun-u Umumiye'nin İdaresindeki Okullar		Schools administered by other ministries and Administration of General Public Debt	

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>	<u>Tables</u>	<u>Page</u>
6.27 Bahriye Mekteb-i Âlisi öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları (Bahriye Vekaleti), 1923-1924.....	310	6.27 Numbers of students, teachers and officers in Higher Naval School (connected to Naval Ministry), 1923-1924	310
6.28 Bahriye Gençler Mektebi öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları (Bahriye Vekaleti), 1923-1924.....	310	6.28 Numbers of students, teachers and officers in Naval Youth School (connected to Naval Ministry), 1923-1924.....	310
6.29 Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Âlisi öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, (Kurucu-Müdürü Hamid Naci Bey), 1923-1924.....	310	6.29 Numbers of students, teachers and officers in Higher School for Captains and Engineers (founder and director Hamid Naci), 1923-1924.....	310
6.30 Mühendis ve kondüktör okullarında öğrenci sayıları, (Nafia Vekaleti), 1923-1924.....	311	6.30 Numbers of students in engineering and conductor schools (connected to Ministry of Development and Housing), 1923-1924.....	311
6.31 Mühendis ve kondüktör okulları memur, öğretmen sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları (Nafia Vekaleti), 1923-1924.....	311	6.31 Numbers of student in engineering and conductor schools (dependent to Ministry of Public Works), 1923-1924	311
6.32 Ticaret Mekteb-i Âlisinde öğrenci, öğretmen ve memur sayıları (Ticaret Vekaleti), 1923-1924.....	311	6.32 Numbers of students, teachers and officers in Higher Trade School (connected to Trade Ministry), 1923-1924.....	311
6.33 Ticaret Mekteb-i Âlisinde mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları (Ticaret Vekaleti), 1923-1924.....	312	6.33 Numbers of teachers in the Higher School of Commerce according to schools of graduation, 1923-1924.....	312
6.34 Ziraat okullarında öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları (Ziraat Vekaleti), 1923-1924.....	313	6.34 Numbers of students, employees and teachers according to schools of graduation in the schools of agriculture, 1923-1924.....	313
6.35 Yüksek meslek okullarında öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları (Ziraat Vekaleti), 1923-1924.....	314	6.35 Numbers of students, teachers and officers in higher vocational schools (Connected to Agricultural Ministry), 1923-1924.....	314

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>	<u>Tables</u>	<u>Page</u>
6.36 Bursa Harir Darüttaliminde öğrenci, öğretmen ve memur sayıları, 1923-1924 (Duyun-u Umumiye İdaresi).....	314	6.36 Numbers of students and teachers in Bursa Silk Training School (connected to Administration of General Public Debt), 1923-1924.....	314
Özel Okullar ve Vilayetlerin İdare Ettiği Okullar		Private Schools and Schools Administered by Provinces	
6.37 Darüşşafaka'da öğrenci, öğretmen, memur, hizmetli sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	315	6.37 Numbers of students, officers and teachers at Darüşşafaka School, 1923-1924.....	315
6.38 Darüleytamlarda öğrenci sayıları, 1923-1924.....	315	6.38 Numbers of Darüleytam schools [school for orphans] and their students, 1923-1924.....	315
6.39 İstanbul Darülelhan Mektebinde öğrenci, öğretmen, memur, hizmetli sayıları ve mezun oldukları okul, millet, din ve mezheplerine göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	316	6.39 Numbers of students, teachers and employees in İstanbul Darülelhanı (conservatory), 1923-1924.....	316
6.40 Hayat okulları (Pratik Sanat Enstitüleri)'nda öğrenci, memur, öğretmen sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	317	6.40 Numbers of students and teachers in vocational schools, 1923-1924.....	317
6.41 Dilsiz okullarında öğrenci, öğretmen, memur, hizmetli sayıları ve mezun oldukları okullara göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	317	6.41 Numbers of students and teachers in schools for the deaf, 1923-1924.....	317
6.42 Vilayetlerin idare ettiği sanayi okullarında sınıf, meslek ve yatılı-gündüzlü olma durumuna göre öğrenci sayıları, 1923-1924.....	318	6.42 Numbers of students in industrial schools administered by provincial governments, 1923-1924.....	318
6.43 Vilayetlerin idare ettiği sanayi okullarında öğretmen sayıları, mezun oldukları okullara ve milliyetlerine göre öğretmen sayıları, 1923-1924.....	319	6.43 Numbers of teacher staff in industrial schools administered by provincial governments, 1923-1924.....	319
6.44 Vilayetlerin idare ettiği sanayi okullarında mezun oldukları okullara ve milliyetlere göre idari kadro ve hizmetli sayıları, 1923-1924.....	319	6.44 Numbers of industrial schools, their administrative staff and other employees, administered by provincial governments, 1923-1924.....	319